

**МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОСТІ
ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ**

**Школьнік Серафима Яківна,
Бесшапощникова Тетяна Василівна,
Данильченко Людмила Теодорівна**
старші викладачі,
Мальцева Олена Григорівна
викладач
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

***Анотація.** У статті розглядаються засоби впливу музичного мистецтва на розвиток емоційності дітей шкільного віку, що є невід'ємною частиною естетичного виховання підростаючого покоління.*

***Ключові слова:** музичне мистецтво, емоції, розвиток.*

Вступ. Глибокі суспільні перетворення в Україні актуалізували задачу виховання дітей з гнучким мисленням, які виявляють свої можливості й здібності в творчій діяльності та готові позитивно впливати на духовність суспільства. У свою чергу людина не може розвивати духовність, якщо вона не відчуває себе частиною свого народу та його культури. Вирішення цієї задачі треба починати з дитинства. Невипадковим є звернення діячів освіти, культури й мистецтва, а саме Василя Верховинця, Болеслава Ростоцького, Наталі Ветлугіної, Валентини Шацької та інших, до вирішення проблем, пов'язаних із пошуком найбільш ефективних шляхів розвитку індивідуальності дитини, серед яких пріоритетним є процес залучення підростаючого покоління до художньої культури. У зв'язку з цим особливо посилюється роль освіти і культури у виховному процесі освітніх закладів різних рівнів.

Мета статті – визначити вплив музичного мистецтва, що є частиною художньої культури, на розвиток емоцій дітей шкільного віку.

Матеріали і методи. Мистецтво привносить суттєві зміни у сферу індивідуальної свідомості й духовної життєдіяльності людини, створює передумови для активної творчої діяльності. Однак можливість засобами музичних образів духовно й практично пізнати навколишній світ і виражати ставлення до нього залишається нереалізованою, якщо в дитини не сформоване вміння осмислювати процес створення музично-художніх образів, сенс творчості, його зв'язки з багатообразними явищами навколишнього світу, якщо не розвинуте індивідуальне сприйняття мистецтва й художнє бачення світу. У результаті тривалого й серйозного спілкування з мистецтвом формуються не тільки ті якості особистості дитини, що живляться образно-емоційним змістом творів мистецтва (естетичні почуття, художній смак), а й суспільні уявлення, світогляд, моральний і естетичний ідеали людини. Здатність розуміти й відчувати прекрасне є певним показником рівня розвитку дитини, стимулом для удосконалення її творчих здібностей.

Питання емоційного розвитку дітей досліджували багато науковців, серед яких Павло Гаврилюк, Олександра Печерська, Гершон Бреслав, Павло Якобсон, Семен Раппопорт та інші.

Емоції – особливий психічний стан, пов'язаний із вродженими реакціями людини, її потребами й мотиваціями. Це продукт суспільно-історичного розвитку та є суб'єктивною формою, що обумовлює діяльність людини, спрямовуючи її. Емоції проявляються в переживанні задоволення, радості, суму, жаху, незадоволення тощо. Завдяки емоціям людина регулює свою поведінку та співвідносить її з поведінкою інших людей.

У спілкуванні з дітьми дуже важливо не створювати умови для розвитку негативних емоцій і не знешкодити позитивні емоції, що формують моральні й творчі здібності, бо емоції є особливою сферою розвитку особистості дитини.

Художньо-естетичний розвиток успішно відбувається в молодшому шкільному віці. Діти жваво цікавляться малюванням, ліпленням, співами,

музикою. На основі відповідної діяльності й сприйняття художніх творів (віршів, музики, картин, скульптур) у них формуються естетичні почуття. Музика має потужний емоційний вплив на дитину, пробуджує добрі почуття, робить її кращою, створює етико-естетичний ідеал.

Мистецтво називають школою почуттів. Навчити любити й розуміти музику можна лише за допомогою самої музики. Василь Сухомлинський писав: «Якщо в ранньому дитинстві донести до серця красу музичного твору, якщо у звуках дитина відчує багатогранні відтінки людських почуттів, вона підніметься на таку сходинку культури, яка не може бути досягнута жодними іншими засобами. Почуття краси музичної мелодії відкриває перед дитиною власну красу – маленька людина усвідомлює свою гідність» [6].

Емоції, що викликані мистецтвом, – особливий вид почуттів, це – художні емоції. Вони потребують найвищої діяльності психіки, напруженої роботи думки. Сприймаючи твори мистецтва, дитина переживає різні почуття, пов'язані зі змістом і засобами зображення сюжету. Такі переживання не тільки збагачують моральний досвід людини, а й поширюють діапазон її естетичних почуттів, серед яких виокремлюються почуття піднесеного, комічного, трагічного тощо. Інакше ніж емоційним шляхом не можна зрозуміти зміст музики. Здатність емоційно відгукуватися на музику утворює дві сторони музикальності: слухову та емоційну, які треба розвивати на різних етапах музичного виховання. Відомі випадки, коли при достатньому розвитку музичних здібностей, емоційне реагування учнів на музику відставало, її сприйняття не було повноцінним. Щоб уникнути цього, треба збагачувати палітру почуттів не тільки музичними засобами, а й формувати вміння підключати свій емоційний досвід до сприйняття музики, пов'язувати його зі звучанням, емоційно переживати виразне значення музичних образів.

Уроки музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти є органічною частиною системи естетичного виховання. Збагачення музично-творчих здібностей, формування вмінь сприйняття музики, зацікавлене ставлення до музичного мистецтва, самостійна творча діяльність здобувачів

освіти має відбуватися за послідовною системою. На уроках музичного мистецтва застосовуються специфічні види діяльності: слухання й аналіз музичного твору, рухи під музику, імпровізація, хоровий спів. Вони тісно пов'язані між собою та не можуть бути відокремлені один від одного. У процесі слухання музики учні набувають певних музично-теоретичних знань, накопичують музично-слуховий досвід, у них формуються навички аналізу музичних творів. У процесі хорового співу розвиваються співацький голос і всі компоненти музичного слуху (звуквисотний, ритмічний, гармонічний, тембровий). Удосконалення виконавських навичок під час хорового співу, гри на музичних інструментах, рухів під музику, імпровізації робить учнів активними, зацікавленими, спонукає до емоційного відгуку. Задача занять з музичного мистецтва – навчити дітей активно спілкуватися з прекрасним, творчо ставитися до музики, формувати інтерес і любов до неї, розуміти її зміст, отримувати естетичну насолоду.

Розвиток загальної музикальності у дітей можна визначити за трьома ознаками: 1) здатність відчувати характер і настрій музичного твору, розуміти музичний образ, виявляти емоційний відгук; 2) здатність вслуховуватися та порівнювати музичні явища, що потребують елементарної музично-слухової культури, слухової уваги, спрямованої на різні засоби музичної виразності; 3) прояв творчого ставлення до музики. Із розвитком загальної музикальності у дітей з'являється емоційний відгук на музику, удосконалюється музичний слух, формується творча уява. Для розвитку музичного сприйняття як основи музичного виховання здобувачів освіти, варто частіше надавати їм практичну можливість переживання різноманітних почуттів, які виражені в хоровій та інструментальній музиці.

Уроки музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти мають свою специфіку, яка полягає в тому, що поряд із пасивними видами діяльності є й художньо-виконавські. У першу чергу це стосується хорового співу як найбільш активної форми музичного навчання. Колективний спів, творче хвилювання, прагнення до успіху посилюють емоційний відгук. Розвиваючи

різноманітні музичні емоції, учням варто пропонувати твори класичної музики та народної творчості: героїчні балади, ліричні, колискові, історичні, ігрові, жартівливі й календарно-обрядові пісні. Виразність виконання залежить від правильного спрямування емоцій школярів. Педагог має пояснювати дітям емоційний настрій кожної пісні, кожної музичної інтонації. Концертна діяльність учасників хору, вокального ансамблю чи солістів стимулює відповідальність за якість виконання. Хвилювання перед виступом, тобто емоційно-забарвлене ставлення до виконання, сприяє його результативності.

Окрім формування співацьких навичок у процесі хорового співу розвиваються людські почуття й емоції. Музика разом із поезією ще глибше впливає на психіку дитини, її емоційний стан і творчу уяву. Дуже дієвими для розвитку вокальних даних та емоцій є вправи, розроблені Ольгою Нікольською. Вони ґрунтуються на емоційному забарвленні кожної голосної та супроводжуються рухами рук і відповідною мімікою: «а» - вираз радості (руки рухаються вбік), «о» - здивування (плечі підняті, долоні відкриті), «и» - вираз гніву (брови насуplied, руки в боки), «і» - посмішка (губи розтягнуті, руки вбік), «я» - самовихваляння (ніс угору, руки рухаються зверху вниз).

Заклади загальної середньої освіти не мають на меті готувати учнів до професійної музичної діяльності, однак здатність до сприймання й розуміння музики треба виховувати в кожній дитини. Цьому сприяє такий вид занять як слухання музики. Розуміння характеру й змісту музичного твору залежить від загальної культури слухача та від спеціальної підготовки. Відомо, що сприйняття слухачів, які мають музичну підготовку, є більш емоційним, змістовним, збагаченим асоціаціями. Школярі, що займаються музикою, мають художній смак більш високого рівня. Повноцінне сприйняття музичного твору можливе лише на основі музично-теоретичних знань, слухацького досвіду, практичних умінь і навичок музично-творчої діяльності.

Формування дитячої особистості тісно пов'язане з формуванням емоційно-вольової сфери, інтересами та мотивацією поведінки, де велике значення має соціальне оточення, взаємовідносини з батьками й вчителями.

Тому край необхідним є доброзичливе емоційне ставлення до дітей. Кожне заняття з ними має бути виразним і емоційним. Діти вміють дивитися на світ добрими ясними очима, вміють радіти й дивуватися. І це залишиться надовго, якщо їх буде виховувати чуйний, талановитий учитель, який має велику духовну енергію та володіє методикою навчання.

Працюючи над розвитком творчих здібностей учнів на уроках музичного мистецтва, рекомендуємо застосовувати різні методи, а саме: розповіді та бесіди, наочності, порівняння й зіставлення, узагальнення, «емоційного заряду», художньо-педагогічної драматургії, забігання наперед і повернення до вивченого матеріалу, ігровий метод, а також інтерактивні методи («мікрофон», «мозковий штурм», «ланцюжок», «навчаючи вчуся», інсценізація пісні).

Результати. У роботі з естетичного виховання можна виділити два основні напрямки: 1) організацію діяльності, що формує та розвиває в учнів почуттєву сферу, емоційно-ціннісне ставлення до реальності; 2) залучення дітей до творчої діяльності.

Аналіз педагогічних і психологічних досліджень показує, що емоційне ставлення до життя, залучення до мистецтва дозволяють розвинути не тільки загальну культуру учнів, а й їхню пізнавальну активність, зорову й слухову пам'ять, швидкість реакції, аналітичне й образне мислення. Через почуття й емоції самореалізація особистості відбувається більш продуктивно в усіх сферах життєдіяльності. Емоції й почуття виконують важливу роль у регулюванні відносин індивіда в соціумі. Тому збагачення людини досвідом емоційного ставлення до реальності є соціальним аспектом виховної роботи. Емоційна реакція є потужним організатором поведінки. Якщо доросла людина згадуватиме світлі й яскраві хвилини святкових подій дитинства, це буде означати, що досвід емоційного сприйняття відіграв свою позитивну роль.

Висновки. У широкому сенсі музичне виховання – це формування духовних потреб людини, її моральних уявлень, інтелекту, розвиток ідейно-емоційного сприйняття та естетичної оцінки життєвих явищ. Музичне

мистецтво може захоплювати своїми ідеями, але лише емоційно. Мистецтва без емоцій не існує. Музика як «емоційний клапан» заповнює емоційну недостатність та слугує профілактичним засобом оптимізації емоційного фону.

Отже, музичне мистецтво в освітньому процесі призначене розвивати емоційну сферу, формувати естетичну й духовну культуру, високі моральні якості підростаючого покоління, залучати його до збереження та збагачення національної культурної спадщини свого народу.

Література.

1. Євстігнєєва Н. І. Підготовка майбутнього вчителя до застосування музики як засобу саморегуляції функціонального стану учнів : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2005. 21 с.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості : у 2-х т. Чернівці : Букрек, 2015. Т.2. 640 с.
3. Зязюн І. А. Наука і мистецтво педагогічної дії. *Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей* : зб. матеріалів пед.-мистец. читань пам'яті проф. О. Рудницької / Чернівці, 2011. Вип.3. С. 21-29.
4. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Київ : Внутрішній світ, 2007. 280 с.
5. Строгаль Т. Ю. Педагогічні умови та принципи формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія ковороди»*. Переяслав-Хмельницький, 2015. №36. С. 321-331.
6. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори : у 5-ти т. Київ: Радянська школа, 1977. Т.3. С. 283-358.